

„Smrt autora“ jako cesta k porozumění teleologickému výkladu

Terezie Smejkalová*

1. Úvod

Tento text vznikl jako podklad pro přednášku v rámci předmětu Právo a umění vyučovaného na Práv-

nické fakultě Masarykovy univerzity v Brně. Zaměřuje se na vztah osoby autora, jeho záměru a textu, který vytvořil. Vychází především z textu Rolanda Barthesa „Smrt autora“¹ a v linii jeho argumentace diskutuje i další související autory a přístupy. Literárně teoretické

* Mgr. Bc. Terezie Smejkalová, výzkumná pracovnice, ÚPT Právnické fakulty Masarykovy univerzity, Brno, E-mail: terezie.smejkalova(at)law.muni.cz.

¹ Barthes, R. „Death of the Autor.“ In *Music – Image – Text*. Ed. And trans. Stehen Heath. New York: Hill and Wang, 1977, s. 142–148.

přístupy, jako je například právě „barthesovský“ odklon od autorského záměru a příklon k textu a ke čtenáři jako jedinečnému interpretovi, může vést k lepšímu porozumění interpretaci, a to nikoli pouze interpretaci literárních, ale i jiných, například právních textů. Jsem přesvědčena, že paralela, která se nabízí mezi „smrtí autora“ a některými aspekty teleologické metody výkladu, může být cenným přínosem pro porozumění podstatě teleologického výkladu v kontextu právní hermeneutiky.

Právní text, přestože má svá jazyková a stylistická specifika a zvláštní normativní následky, je text jako každý jiný v tom smyslu, že je třeba jej interpretovat. Podstata teleologického výkladu není nějakým ojedinělým jevem, typickým pouze pro právní texty a právní interpretaci. Vyplývá z hermeneutického problému vztahu mezi textem a jeho autorem, vztahu mezi smyslem textu a úmyslem tvůrce textu. Vztah právního textu a jeho autora v tomto ohledu není odlišný. Problémy, kterým čelí teleologický výklad ve srovnání s jinými, „tradičními“ metodami výkladu je možné vysvětlit vývojem vztahu textu autora, jak se vyvíjel v literární teorii.

I právní texty lze nahlížet níže naznačeným prizmatem: texty právních předpisů mají své původce, své čtenáře a své specifické společenské normativní působení. Tento článek nejprve nastíní problematiku vztahu úmyslu autora a smyslu textu tak, jak s ní pracuje literární teorie. I tam, kde to není výslovně uvedeno, je možné závěry ohledně porozumění textům obecně činit i pro texty právní. Následně ukáže, jak lze některé z těchto závěrů analogicky vztáhnout na úmysl zákonodárce a jeho vztah ke smyslu právního předpisu a ukáže, že tento vztah leží i v základech teleologické metody výkladu právních textů. V tomto kontextu pak proti sobě postaví historickou metodu výkladu právních textů (která vychází z itencionalistické větve hermeneutiky a metodu teleologickou, která upřednostňuje hledání významu textu bez nutných odkazů k úmyslu nebo záměru zákonodárce. Konstrukce „smrti autora“, se kterou přichází hermeneutika druhé poloviny 20. století s sebou nese jedno důležité poselství, které stojí i v základech právní interpretace, a sice to, že není možné zaměřovat úmysl autora se smyslem textu.

Cílem tohoto textu není, přiklonit se k jedné nebo druhé cestě, ale upozornit na možná pozitiva i negativa, která plynou z volby nebo preference jedné či druhé metody a kterých by si interpret literárního i právního textu měl být vědom.

2. Úmysl autora?

Čtení textů je často tyranicky autorocentrické, tvrdí Barthes.²

Často se ptáme: Kdo k nám mluví prostřednictvím daného textu? Barthes se ve svém textu ptá podobně: Kdo mluví? Mluví autor sám za sebe? Nebo jako zastávce určitého pohledu na svět? A co tím, co nám říká, vlastně zamýšlí? Jaký je záměr autora textu?

Mnoho teoretiků tyto otázky považuje za klamné, protože pravděpodobnost zjištění, co konkrétního autora vedlo k napsání konkrétního textu, je velmi malá. Vždy se bude jednat o určité, více či méně přesné, dohady. Otázka „Co tím chtěl básník říci?“ nás tedy může při interpretaci textu zavést do slepé uličky. Jak píše J. Žák ve Študácích a kantorech: „Pan profesor nutí dítku, aby svými slovy prostými a nehledanými vysvětlila, co vlastně chtěl básník říci, ačkoli je veřejným tajemstvím, že básník to obyčejně sám neví. Básník si prostě jen tak prozpěvuje...“³

Pro tuto slepou uličku má literární teorie i speciální pojem: intencionalistický klam (*intentional fallacy*). Tento koncept vyjadřuje postoj, že představa, podle které je autor tím, kdo vládne textem a nad textem, a kdo je konečnou instancí interpretace svého textu, je chybná.⁴ Skutečný záměr autora nelze analýzou textu nikdy odhalit, jak na velmi jednoduchém příkladu ukazuje Pokorný. Jednoduchá promluva „Jdu koupit housky“ může z hlediska mluvčího znamenat například: 1. mám hlad; 2. chci někoho pohostit;⁵ a bylo by možné zajít i dál: 3. po hádce s partnerem vyklízím pole a nacházím si výmluvu; atd.

Pro vyjádření vztahu úmyslu autora a textu, ať už se bude jednat o text literární nebo právní, lze pojmenovat dva převládající rozdílné přístupy:⁶

1. úmysl/záměr autora není adekvátní textu. Text může říkat i to, co nebylo konečným záměrem autora. Jak podobně upozorňuje Pokorný, interpret si vždy musí být vědom toho, že v textu existuje „nadbytek“ smyslu a že textu lze klást i takové

² Barthes uvádí, že „obraz literatury (...) je tyranicky zaměřen na autora.“ (Viz Barthes, R. op. cit., s. 143).

³ Žák, J. *Študáci a kantoři*. (Praha 1968, s. 58–59). Tento příklad je převzat z Pokorný, P. *Hermeneutika jako teorie porozumění. Od základních otázek jazyka k výkladu Bible*. Praha: Vyšehrad, 2005, s. 51.

⁴ Tento pojem se poprvé objevil v esejí „Intentional Fallacy“ (In *The Verbal Icon: Studies in the Meaning of Poetry*. Wimsatt, Jr. W. K. a Beardsley M. C. Lexington: University of Kentucky Press, 1954.).

⁵ Viz Pokorný, P. *Hermeneutika jako teorie porozumění*, op. cit., s. 51.

⁶ Podle Burke, S. *The Death and Return of the Author. Criticism and Subjectivity in Barthes, Foucault and Derrida*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 1992, 1998, s. 143.

otázky, které jeho autor nechtěl řešit a které jsou jen nevědomým okrajem pragmatiky textu.⁷

2. text sám nemusí být adekvátní úmyslu, se kterým byl vytvořen.

Otázka pragmatiky textu a neadekvátně vyjádřeného záměru je typickým problémem, se kterým se potýkají texty právních předpisů. Právní předpisy jsou zamýšleny jako prostředek společenské změny a případy, kdy je záměr jejich tvůrců vyjádřen neadekvátně a způsobuje jiné, než předpokládané následky nabývají jiných rozměrů, než je tomu u díla literárního. I právní teorie si je ovšem vědoma toho, na co upozorňuje výše Pokorný: texty obsahují „nadbytek“ smyslu a ten, kdo aplikuje právo, bude mít vždy více informací, než měl zákonodárce, díky kterým může právnímu textu rozumět jinak.

Přestože lze namítat, že ve výše naznačených přístupech chybí možnost 3. úmysl/záměr autora je dokonale promítnut v textu, výše uvedené Pokorného upozornění se vztahuje i na takové texty, o kterých by se dalo říct, že v nich autor svůj záměr vyjádřil „adekvátně“. Nicméně ani v těchto případech nelze vyloučit, že text nebude chápán v budoucnu jinak, než jak to autor zamýšlel nebo že právní text bude vyvolávat i jiné než původně zamýšlené následky. Slovní obraty, pojmy a výrazy mění v čase svoje významy.⁸

Literární teoretik Northrop Frye v roce 1963 napsal: „Otázka „co tím autor chtěl říct“ je vždy nelegitimní. Zaprvé, nikdy se to nelze dozvědět; zadruhé, neexistuje rozumný důvod proč předpokládat, že to autor věděl; a za třetí, taková otázka zaměňuje imaginativní psaní za diskursivní. Legitimní forma této otázky by zněla: „co říká tento text?““⁹ Přestože Frye staví svůj argument ve prospěch smyslu textu samotného na imaginativním charakteru literárních textů, následující text ukazuje, že podobné závěry lze vyslovit i v případě neimaginativních právních textů.

Barthes se s Fryeovým pohledem ztotožňuje tak, že autora textu prohlašuje za mrtvého: odmítá otázky po možných úmyslech a záměrech autora; pro analýzu textu jsou podle něj irelevantní. Autor mizí z textu ve chvíli, kdy je napsán. V opozici k tomuto názoru stojí představa, že text je úzce svázán se svým tvůrcem: konečnou a jedinou možnou determinantou smyslu textu

⁷ Viz Pokorný, P. *Hermeneutika jako teorie porozumění*, op. cit., s. 50. Pokorný omezuje interpretační prostor konkrétního textu jeho „pragmatikou“, kterou chápe jako „věcný záměr“, je impuls, je text (...) vnáší do lidské zkušenosti. Zkoumáme-li pragmatiku, ptáme se, (...) v jaké intenzitě chce (chtěl) daný text intervenovat ve svém světě a měnit jej.“ (s. 51–52).

⁸ Více viz „Exkurz“ a část 5. dále v tomto textu.

⁹ Viz Frye, N. „Literary Criticism“, citováno v Stillinger, J. *Multiple authorship and the myth of solitary genius*. Oxford: Oxford University Press, 1991, s. 8.

je jeho autor.¹⁰ Oba tyto protikladné přístupy ale sdílí představu, že dílo má autora (případně autory), kterého (které) lze přesně pojmenovat.¹¹

Jednou z otázek právní i obecné hermeneutiky, kterou se svým specifickým způsobem zabývá i literární teorie, je i tato. Je vůbec možné ukázat na jednu konkrétní osobu a říci: toto je autor textu? Tuto otázku si klade, a staví na ní celý svůj text, i Jack Stillinger v *Multiple Authorship and the Myth of Solitary Genius*. Jeho koncept „multiple authorship“ (mnohonásobného autorství)¹² se snaží postihnout fakt, kdy se na textu v procesu jeho vzniku a editace podílí více osob. V procesu redakce je v textech často měněna interpunkce, velká a malá písmena, zaměňováno jedno slovo za druhé. Jak v kontextu krásné literatury, tak právních textů, mohou tyto drobné změny vést ke změně smyslu celého textu. Pokud se tedy takto podíváme na proces vzniku jakéhokoli textu (a v kontextu vzniku právního textu to platí dvojnásob), zjišťujeme, že v tomto smyslu nelze téměř nikdy ukázat na jednu osobu, která by byla jeho jediným autorem. A toto je situace, kterou Stillinger nazývá oním „multiple authorship“: protože se na konečné podobě textu podílí více osob, není možné ukázat na jednoho jediného autora, božského původce svého textu. Tam, kde nelze ukázat na jeden subjekt, který text vytvořil, je ošemetné si klást otázku po jeho zamýšleném smyslu textu. Zákonodárce, jako autora právního předpisu, lze považovat za specifický případ tohoto mnohonásobného autorství (více viz kapitola 5.1).

¹⁰ V intencích této představy se pohybuje například E.D. Hirsch Jr. *Validity in Interpretation*. New Haven, Yale University, 1967.

¹¹ Stillinger, J. *Multiple authorship and the myth of solitary genius*, op. cit., s. v.

¹² Jedná se o koncept odlišný od spoluautorství. Stillinger tento koncept vysvětluje na příkladu autorství děl Williama Shakespeara. Přestože máme tendenci mluvit o Shakespearovi jako o jednom autorovi – géniovi, kterého považujeme za autora skupiny dramát – o jeho životě přetrvávají určité neshody a dohady; někdy se dokonce spekuluje, že se nejedná o jednu jedinou osobu. V 16. století v Anglii ovšem bylo běžné, že hry psávalo více autorů a nebylo by příliš opodstatněné předpokládat, že se tato skutečnost nedotkla právě Williama Shakespeara. Jak uvádí různí autoři, „každý důležitější dramatik tohoto období spolupracoval někdy za svou kariéru na psaní her s někým dalším“ (Viz Ioppolo, G. *Dramatists and their Manuscripts in the Age of Shakespeare, Jonson, Middleton and Heywood. Authorship, authority and the playhouse*. London: Routledge, 2008, s. 31; cf. Vickers, B. *Shakespeare, Co-Author: A Historical Study of Five Collaborative Plays*. Oxford: Oxford University Press, 2002). Bylo běžné, že divadlo zaplatilo za jednu hru několika autorům: jeden navrhl zápletku, další napsal první dějství, někdo další druhé; další osoba psala pouze dialogy atp. (viz Stillinger, J. *Multiple authorship and the myth of solitary genius*, op. cit., s. 168, podobně také Vickers, B. *Shakespeare, Co-Author: A Historical Study of Five Collaborative Plays*, op. cit., s. 18–43).

Chápání vztahu autora a smyslu jeho textu se nemusí odehrávat jen v rovině jeho úmyslu. Osobnost autora se může stát stigmatem svého textu, a to v pozitivním i negativním slova smyslu. Jméno autora nám může signalizovat záruku kvality textu: u knihy autora, který je nositelem Nobelovy ceny za literaturu bude běžný čtenář předpokládat a očekávat určitou úroveň. Na druhou stranu od autora, který se dosud etabloval pouze psaním „červené knihovny“ bude jen stěží očekávat odborný článek. Autor se může stát stigmatem svého textu nejen svým jménem, ale právě i tím, že s jeho textem propojíme jeho osobnost (například jeho veřejné chování v případě autora beletrie nebo ideologického zaměření v případě zákonodárce) a začneme se ptát po jeho úmyslu, po záměru, který do svého textu vložil.¹³

Otázky, které se v této chvíli nabízejí, reflektují situaci, kdy je dílo vytvořeno někým, kdo v očích čtenáře mohl (například morálně) pochybit. Lze dílo odtrhnout od autora a použít v nových souvislostech? Je nutný text, který nemůže za to, kdo jej napsal, svazovat nevhodným jednáním jeho autora? Řada teoretiků se proto pokusila odstranit z procesu interpretace autora jako osobnost, ale na druhé straně si byla vědoma, že text nevznikl sám od sebe. Proto se původce textu snažila pojmenovat nějak jinak a přiřadit mu v literární teorii a interpretaci nové místo a funkci. Barthes mluví o „*modern scriptor*“, Foucault o „*author-function*“, apod.

3. Smysl textu

Co získáme, když text od autora oddělíme?

Text (ať už se jedná o text právního předpisu, románu nebo básně), který máme před sebou a ve kterém

¹³ Z poměrně nedávné doby lze zmínit například Milana Kunderu a jeho obvinění z udavačství a spolupráce se Státní bezpečností. Tento případ, který si vyžádal výraznou pozornost médií, zde stojí za všechny podobné, ať už by se jednalo o písničkáře Jaromíra Nohavici, nositele Nobelovy ceny Günthera Grasse nebo filosofa Martina Heideggera. V jednom z mediálních ohlasů na tento případ se objevila i diskuse vztahu textu a jeho autora: Téma udávání hraje v Kunderově literárním díle velkou roli. Podle literární historičky Michaely Bečkové je velmi pravděpodobné, že dalším klíčem k interpretaci textů se stane i tento údajný Kunderův čin: "Určitě to s obrazem autora zamává. Zvlášť v souvislosti s tím, kdy on si zakládá, že autor je tím, kdo se projektuje do díla (Viz *Spisovatel Milan Kundera údajně udal StB západního agenta-chodce*. Dostupné z http://www.rozhlas.cz/zpravy/domaci/_zprava/503749). Určitou odpověď na výše uvedené otázky by mohl být právě případ Martina Heideggera: přes jeho spolupráci s nacisty nepřestává být jeho filosofické dílo jedním z nejvlivnějších ve 20. století.

Tuto a další související otázky však tento text pouze nastiňuje, a to pouze v rámci možné čtenářovy percepce. Tato problematika by se dala uchopit i z hlediska etiky, ale takové úvahy se nachází již mimo rozsah tohoto článku.

se musíme pohybovat, má svůj fyzický začátek a konec. Text je ale jazykový výtvor a jako takový nikdy nemá žádný konečný význam (výraz „konečný“ zde není (!) použit ve významu „objektivní“ – pro diskusi problematiky objektivního významu viz například White¹⁴ nebo Pokorný¹⁵).

Barthes píše, že „text (psaní) je tím neutrálním, složitým, zálužným prostorem, ve kterém nám subjekt uniká.“¹⁶ Autor se stává minulostí svého textu – a jako takový je předmětem zkoumání historiků, ale nikoli teoretiků a interpretů. Autor je pouze „příšící instancí“, kterou je při výkladu textů nejen možné, ale dokonce i žádoucí, opomenout. Pro Barthesa tak oddělení textu od postavy autora a jeho úmyslu představuje nikoli uzavření, ale spíše otevření možných významových polí. V každé společenské situaci, s každým interpretujícím text získává nové obsahy. „Smrt“ autora tak představuje „zápas o vymanění se (...) ze sevření systémů, z diktátu autorské instance, z podřízenosti jedinému, v díle ukrytému smyslu.“¹⁷

Barthes přirovnává snahu odhalit úmysl autora ke snaze teologů odhalit úmysly Boha. Odstranění autora tak představuje revoluční, anti-teologickou aktivitu.¹⁸

„Text není linie slov s jedním „teologickým“ významem („poselstvím“ od Autora – Boha), ale vícedimenzionálním prostorem, ve kterém se nejrůznější texty, z nichž žádný není původní, míchají a střetávají.“¹⁹

Barthes cituje Mallarmého když říká, že ne autor, ale jazyk promlouvá („ne člověk, ale řeč mluví“²⁰). Oddělením textu od autora tedy získáváme velice široký interpretační prostor. Zároveň ale text vyjímáme z jeho historického zakotvení a v rámci možných významových posunů jej vystavujeme určitému nebezpečí dezinterpretace a nepochopení.

Exkurz: Vývoj porozumění textu v čase

Typickým příkladem textu, který existuje již tisíciletí a jehož výklad se neustále vyvíjí, je text Bible. V rámci kulturních a společenských změn jsou původní významy a metafory překrývány novými. Jako příklad lze využít poměrně známý (a díky některým výkladům i kontroverzní) příběh o Ónanovi. První kniha Mojžíšova, kapitola 38, verše 8–10 zní:

¹⁴ White, James Boyd. „Law as Language: Reading Law and Reading Literature.“ In *60 Tex. L. Rev.* 415 1981–1982.

¹⁵ Pokorný, P., op. cit.

¹⁶ Barthes, R. op. cit., s. 142.

¹⁷ Kubínová, M. *Text v pohybu četby. Úvahy o významové a komunikační povaze literárního díla*. Praha: Academia, 2009, s. 15-16.

¹⁸ Viz Barthes, R. op. cit., s. 147.

¹⁹ Barthes, R. op. cit., s. 146.

²⁰ Kubínová, M. op. cit., s. 25.

„Juda tedy řekl Ónanovi: „Vejdí k bratrově ženě, vezmi si ji podle švagrovského práva a postarej se tak svému bratru o potomstvo.“ Ale Ónan věděl, že to potomstvo nebude patřit jemu; proto kdykoli vcházel k ženě svého bratra, vypouštěl semeno na zem, aby svému bratru nezaplnil potomka. Jeho počínání bylo v očích Hospodinových zlé, proto usmrtil i jeho.“ (Gn 38, 8–10)

V současné době se tato biblická pasáž používá nejčastěji jako doklad zavrženosti určitých sexuálních praktik. Historikové a biblisté ale dokládají, že tento druh výkladu nemusí odpovídat dobovému významu textu. Pátá kniha Mojžíšova popisuje tzv. instituci levirátního manželství, tedy povinnosti muže vzít si za manželku vdovu po svém blízkém příbuzném, pokud byla bezdětná:

„Když budou bydlet bratři spolu a jeden z nich zemře bez syna, nevdá se žena zemřelého jinam, za cizího muže. Vejde k ní její švagr a vezme si ji za ženu právem švagrovství. Prvorozený syn, kterého porodí, poneše jméno jeho zemřelého bratra, aby jeho jméno nebylo z Izraele vymazáno.“ (Dt 25, 5–6)

Tato instituce měla především následující cíl:²¹ byla „sociálním zajištěním bezdětné vdovy, jejíž postavení bylo jinak hodně špatné. První dítě u tohoto svazku se bralo jako dítě narozené mrtvému manželovi a mělo tedy jeho dědická práva.“²² Kdyby povinný muž tuto svou povinnost odmítl, byl by odsouzen svou komunitou:

„Předvolají ho tedy starší jeho města a promluví s ním. Když bude stát na svém a řekne: „Nechci si ji vzít,“ přistoupí k němu před staršími jeho švagrová, zuje mu stěvic, plivne mu do tváře a prohlásí: „To si zaslouží muž, který nechce svému bratru zbudovat dům.““ (Dt 25, 8–9)

Ónan odmítl splnit tuto svou povinnost a jeho počínání bylo odsouzeno nikoli proto, že by se dopustil deliktu sexuálního, ale proto, že se dopustil deliktu „okrádání vdov a sirotek“, což je podle Starého zákona jeden z největších hříchů.²³ Ónan se tedy dopustil deliktu majetkové povahy, a proto byl podle První knihy Mojžíšovy Bohem usmrcen. Ve chvíli, kdy se ze společnosti vytratila instituce tohoto levirátního manželství, ztrácí se i původní poselství tohoto příběhu. Ónan se tak v kontextu těchto znalostí nedopustil sexuálního přečinu, jak je to interpretováno dnes, ale přečinu majetkové povahy, protože ženě svého bratra odmítl zajistit hmotné zabezpečení ve formě potomka.

Historicko-kulturní okolnosti vzniku textu nám mohou pomoci odhalit původní význam textu. To ale neznamená, že tento původní význam je lepší nebo dokonce správnější, než význam aktuální. Tento problém naznačený na biblickém příkladu Ónanova příběhu nás ale spíše směřuje k tomu zjistit, jaký význam měl tento text pro tehdejšího čtenáře, s důrazem na známé historické a kulturní jednotlivosti. Úmysl/záměr autora se liší historicko-kulturních okolností vzniku textu. Snahy tyto úmysly odhalit se budou vždy pohybovat pouze na úrovni dohadů, protože je nebude možné dokázat.

Dalo by se tedy namítnout, že pokud text oddělíme od jeho autora a jeho úmyslu a tím i od historických souvislostí jeho vzniku, naše manévrovací nebo interpretační pole se nám úplně rozplyne. Interpretovaný text může přijít o svůj původní kontext a v důsledku i o svůj původní význam. Jak ale poznamenává White, když srovnává čtení a interpretaci právních a literárních textů, autor jakéhokoli textu vlastně automaticky předpokládá, že jeho text bude vytržen ze svého původního kontextu a bude čten a používán v nějakém jiném.²⁴ Kontexty užití a porozumění textu tak ovlivňují jeho význam.

V postmoderním filosofii se objevuje myšlenka, že pojem textu nelze limitovat pouze na to, co je zachyceno psanou formou. Všechno, co nás obklopuje lze považovat za text. „Každá událost je text, celá společnost je text, celý svět je text. ... Prakticky neexistuje nic, co by nemohlo být textem. Z tohoto úhlu pohledu přirozeně vyplývá, že jakýkoli text lze vztahovat k jakémukoli jinému textu.“²⁵ Navíc, jak píše Jacques Derrida, textu lze porozumět pouze tehdy, vztáhneme-li jej k dalším textům, ze kterých čerpá svá témata, pojmy a koncepty.²⁶ Tento postoj vyplývá z přesvědčení, že lidské vnímání reality se děje pouze skrze jazyk. Derridovo prohlášení, že „mimo text není nic“ (*there is nothing outside the text*), znamená, že „každý referent, celá realita má strukturu diferenční stopy (*differential trace*) a není možné odkazovat na tuto realitu jinak než skrze interpretativní zkušenost“.²⁷ Toto chápání směřuje k tzv. interpretativnímu universalismu, který za vším, čím se zabýváme, za vším naším jednáním a myšlením, vidí interpretaci.^{28, 29}

²¹ Viz např. Žák, V. *Na počátku. Výklad knihy Genesis*. Praha: Evangelické nakladatelství, 1990, s. 266–267.

²² Viz *Bible a historie*. Dostupné z <http://bibahis.blogspot.com/2009/01/rodokmen-jk-eny-7.html>, citováno 20. března 2011.

²³ Viz *Bible a historie*. Dostupné z <http://bibahis.blogspot.com/2009/01/rodokmen-jk-eny-7.html>, citováno 20. března 2011.

²⁴ Viz White, J. B. „Law as Language: Reading Law and Reading Literature.“ op. cit., s. 427.

²⁵ Kim, K. L. *Caged in our own signs: a book about semiotics*, Westport: Ablex Publishing Corporation, 1996, s. 90.

²⁶ Gutting, G. *French philosophy in the twentieth century*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001, s. 296.

²⁷ Gutting, G., op. cit., s. 305–306.

²⁸ Škop, M. *Právo v postmoderní situaci*, Brno: Masarykova univerzita, 2008, s. 162.

²⁹ Tento úryvek je doslovně převzat z jiného autorčina textu. Viz Smejkalová, T. Zneužití výkladu práva. In *COFOLA 2010*

Pokud přijmeme tento přístup a připustíme, že lidská zkušenost (a tedy i zkušenost právní) je zkušeností interpretativní, dostává se do popředí interpretující subjekt.

Co získáme, když spolu s Barthesem metaforicky prohlásíme autora za mrtvého? Když mezi autorem textu a textem samotným postavíme vysokou zeď, kterou nebude možné překonat? Barthes tvrdí, že ve chvíli, kdy odstraníme autora, získáváme velice široký interpretační prostor: přidělit textu autora totiž znamená dát textu hranice,³⁰ uzavřít jeho výklad.

Ve chvíli, kdy odstraníme autora a soustředíme se pouze na text, vyhýbáme se jednomu velkému nebezpečí, a sice nebezpečí záměny záměru autora se smyslem/významem textu. Podle Burkeho,³¹ v případě, že hledáme pouze „záměr autora“ devalvujeme jazyk na pouhý nástroj. Odstraněním autora z interpretace se tedy vlastně snažíme vyhnout se této devalvací. „Přidělit textu Autora znamená dát textu hranice, opatřit ho jedním konečným označováním...“, píše Barthes. Burke na něho v tomto smyslu navazuje, ale nepovažuje za nutné autora zabíjet. „Pokud byl text zbaven své referenciality, jeho autor nemusí umírat; spíše naopak: může vzkvétat jako objekt životopiseckého potěšení, dokonce třeba jako zakladatel jazyka (...) to, o čem mluví Barthes tedy není smrt autora, ale konec referenciality jazyka (konec *mimésis*).“³² Tento odklon lze vysledovat i v kontextu obecné (a potažmo i právní) hermeneutiky: porozumění textu nespočívá ve vztahu subjekt – objekt, ale v porozumění konkrétního interpretujícího subjektu.³³

4. Důležitost čtenáře

Když je autor mrtvý, jediný subjekt, který nám zůstal naživu je čtenář.

Barthes tedy nezůstává pouze u textu, jako konečné výkladové instance. Podle něj se nelze soustředit pouze na text, a to i když už do interpretace nezasahují možné záměry autora, kterého jsme odstranili. Proces čtení (a v něm implicitně zahrnutý proces interpretace) je vždy interakcí mezi čtoucí osobou a textem.³⁴ Dokonce by se dalo říci, že významové hranice textu vždy prochází příjemcem.³⁵ Podle Barthesa je právě čtenář oním pro-

storem, ve kterém text dává smysl: Text je jednotou, která neleží ve svém původci, ale ve svém cíli – čtenáři. Podobně i White navazuje na tento pohled, když srovnává literární a právní interpretaci: Čtení jakéhokoli textu je vždy neustálou výměnou mezi čtenářem a textem. A proto namísto ptaní se „co tento zákon znamená“ bychom se měli ptát: „Jak by ideální čtenář zamýšlený (a konstituovaný) tímto dokumentem tomuto textu rozuměl?“³⁶

Texty jsou vždy tvořeny pro nějakého předpokládaného čtenáře: odborný článek je zamýšlen pro odborné publikum, které se bude orientovat v použité terminologii, příběh o mluvících zvířátkách bude zřejmě zamýšlen pro dětského čtenáře;³⁷ právní text vyžaduje určitou znalost práva a jeho jazyka. Tento ideální předpokládaný čtenář představuje zosobnění všech stop a citací, ze kterých je text složen, píše Barthes. Text je jednotou, která neleží ve svém původci, ale ve svém cíli – čtenáři.³⁸ Každý text totiž implikuje čtenáře, který jej bude číst za okolností, které nemohou být dopředu vymezeny.³⁹

5. Smrt autora – smrt zákonodárce?

5.1 Úmysl zákonodárce

I právní normativní text je možné nahlížet výše uvedeným prizmatem: právní text je jazykový výtvar, který má svého (své) původce, který podléhá interpretaci různých subjektů, za měnících se společenských a kulturních okolností.

Na úvodní Barthesovu otázku „Jaký je záměr autora textu?“ je možné v kontextu právních předpisů odpovědět různými způsoby. Obecně je možné a relativně snadné říci, že záměrem zákonodárce je regulovat společenské vztahy. Vydání určitého textu ve formě zákona ve Sbírce zákonů s sebou nese normativní následky. Odpověď na otázku konkrétního způsobu, jakým zákonodárce zamýšlí daný společenský vztah regulovat je už poněkud složitější. Jako u literárních textů je třeba si i u textů právních položit otázky: Kdo je vlastně autorem právního textu? a Je možné zjistit, s jakým úmyslem právní text vznikl? I kdybychom si dokázali na tyto dvě otázky odpovědět, stále nám ještě zůstává jedna poslední, a dle mého názoru, podstatná otázka: Je vůbec

The Conference Proceedings. Brno: Masarykova Univerzita, 2010.

³⁰ Barthes, R. op. cit.

³¹ Burke, S. op. cit., s. 43–47.

³² Burke, S. op. cit., s. 47.

³³ Viz např. Gadamer, H. G. *Truth and Method*. London, New York: Continuum, 1975, 2004.

³⁴ Viz např. White, J. B. “Law as Language: Reading Law and Reading Literature.”, s. 433.

³⁵ Kubínová, M. op. cit., s. 14.

³⁶ White, J. B. “Law as Language: Reading Law and Reading Literature.”, s. 435.

³⁷ Tato tvrzení a příklady mají samozřejmě své limity. Viz například bajky, fantasy literatura a vůbec užití symbolů v krásné literatuře.

³⁸ Barthes, R. op. cit., s. 148.

³⁹ Viz White, J. B. “Law as Language: Reading Law and Reading Literature.”, s. 426.

možné nebo vhodné, aby při porozumění smyslu právní normy hrál rozhodnou roli úmysl jejího autora?

Kdo je autorem zákona?

Typický zákon, přijatý parlamentem, podepsaný prezidentem republiky a publikovaný ve Sbírce zákonů je možné považovat za zajímavý příklad Stillingerova „multiple authorship“. Na konečné podobě znění zákona se podílí nespočet „autorů“: tvůrci důvodové zprávy, tvůrci paragrafovaného znění, jednotliví poslanci a senátoři, jejich asistenti, připomínkovací místa, redaktoři atd. Přesto ale pro tohoto „kolektivního“ autora máme označení: zákonodárce. V tomto smyslu se ale jedná o autora fiktivního; mnohem více fiktivního – proto do jisté míry i „více mrtvého“ – než je jakýkoli jiný autor, protože nikdy neexistoval jako entita, kterou by bylo možné přesně ohraničit. Zákonodárce jako fikce autora navíc přetrvává v čase a přestože se mění jednotlivé osoby, které buď reálně zasahují do textu právního předpisu nebo přinejmenším mají právo do něj zasáhnout. Autor-zákonodárce pak text zaštiťuje svou autoritou; jeho autorita mu dodává zvláštní vlastnosti a především právně-normativní následky. Tato autorita ale není absolutní v tom smyslu, že by autor-zákonodárce byl konečnou determinantou smyslu svého textu: ten, kdo aplikuje právo má vždy více informací, než ten, kdo právo tvoří. Zákonodárce je sice jako součást státní moci důvodem specifického působení právního textu, ale nemá konečné slovo v tom, jak přesně bude text působit, jaký bude jeho smysl. Fiktivní autor-zákonodárce tedy své texty zároveň přežívá i jim umírá.

Jaký je úmysl zákonodárce?

Na základě těchto úvah by se mohlo zdát, že otázka po úmyslu takového autora je ještě absurdnější než u autora literárního díla. Paradoxně opak může být pravdou: záměr zákona je třeba formulovat (vtělit do textu) dříve, než znění jednotlivých ustanovení, přestože se opět jedná o určitou fikci záměru.⁴⁰ Jestliže je zákonodárce jako autor právního textu pouze fiktivní entitou, pak jeho úmysl či záměr může být pouze předpokládán a konstruován jako fikce.

V rámci právní interpretace je ovšem zjišťování záměru zákonodárce a zkoumání společenských a kulturních okolností vzniku právního předpisu je (přes nejrůznější teoretické pochyby) relevantní metodou přístupu k právnímu textu.

Zákonodárce přijme stanovenou procedurou určitý právní předpis, který je posléze zveřejněn. Jedná se o text, který má určitou formu (využívá specifického pojmosloví, má specifickou strukturu, je publikován zvláštním způsobem...), se kterou jsou spojeny určité

⁴⁰ V tuto chvíli se nebudu zabývat úmyslem/záměrem autorů záměru zákona.

předpokládané účinky – například ten, že se jím jeho adresáti budou řídit. Od této chvíle si text žije svým vlastním životem a působí, mnohdy i takovým způsobem, který nebyl původně zákonodárcem (v žádné formě vyjádření jeho záměru) zamýšlen. S tímto faktorem pracuje i právní interpretace – ten, kdo aplikuje právo má vždy k dispozici více informací, než měl právo tvůrce, a proto není rozumné považovat jeho úmysl/záměr za konečný smysl právního textu. Právní koncepty navíc získávají svůj význam neustálým a postupným redefinováním v čase.⁴¹ Pro právní texty tak platí to, co bylo řečeno výše o předpokladu čtení textů v různých kontextech.

Odpověď na otázku po úmyslu zákonodárce se tak nezdá být natolik nedosažitelnou jako v případě úmyslu autora literárního díla. Výše uvedené námitky Northropa Frye o tom, že se nikdy nelze dozvědět, co autor svým textem zamýšlel říci ani že neexistuje důvod předpokládat, že to autor sám věděl, nelze na právní texty aplikovat doslova právě proto, že právní texty nejsou texty imaginativními, ale spíše diskursivními.⁴²

Právní text je zamýšlen tak, aby působil, aby vyvolával účinky. On sám navíc díky svému zvláštnímu charakteru realitu mění.

White je přesvědčen, že význam textu nelze nikdy postihnout jinými slovy, než přesně těmi, které použil autor. To, co autor zamýšlel říci je ve skutečnosti to, co řekl prostřednictvím jazyka, který použil a formy, do které svá slova vtělil. Ať už se bude jednat o smlouvu, zákon nebo báseň.⁴³ Podle této úvahy, je tedy to, co chtěl zákonodárce říci například větou „Výkon práv a povinností vyplývajících z občanskoprávních vztahů nesmí bez právního důvodu zasahovat do práv a oprávněných zájmů jiných a nesmí být v rozporu s dobrými mravy“ přesně to, co řekl a jak to řekl (prostřednictvím § 3 odst. 1 zákona č. 40/1964 Sb.; za použití určitých gramatických forem a pojmů, včetně neurčitých výrazů).

White je ale opatrný, co se týče hledání významu textu v textu samotném. Upozorňuje na nutnost interpretace a s ní spojeným významem interpretujících subjektů: čtení textu je neustálá výměna (dialog) mezi osobou a textem.⁴⁴ Pro plné porozumění tedy text vyžaduje onoho ideálního čtenáře: Namísto tázání se „Co tento zákon znamená?“ bychom se měli ptát „Jak by

⁴¹ Viz White, J. B. „Law as Language: Reading Law and Reading Literature.“, s. 425.

⁴² Viz výše Fryova námitka o tom, že snaha ptát se po úmyslu autora textu zaměňuje imaginativní psaní za diskursivní. Tvzení, že právní texty nejsou imaginativní je ovšem možné zpochybnit, podobně, jak to například činí White, J. B. *The Legal Imagination*. Chicago: UCP, 1973, 1985.

⁴³ Viz White, J. B., op. cit., s. 439.

⁴⁴ Viz White, J. B., op. cit., s. 433.

ideální čtenář zamýšlený a konstituovaný [interpretovaným] dokumentem tohoto textu rozuměl?⁴⁵

5.2 Předpokládaný čtenář právního textu

V rovině tohoto Whiteova uvažování je možné tvrdit, že texty si samy vymezují své čtenáře. U textů právních předpisů to platí také: právní jazyk je považován za druh odborného jazyka, který využívá specifického pojmosloví a syntaktických a strukturálních úzů, které nemusí být běžnému čtenáři úplně srozumitelné.⁴⁶ Jazyk právních textů je jazykem odborným a porozumění jeho významu je otázkou porozumění systému práva. Je to právě kontext systému práva, který dodává smysl jednotlivým právním textům.⁴⁷ Při porozumění právnímu textu nehraje roli pouze porozumění jednotlivým výrazům a pojmům; při porozumění právnímu textu je stěžejní znalost základních principů právního systému a jeho normativních následků. Toto je znalost, která spočívá ve znalosti širšího kontextu právního systému.

Při interpretaci textu právního předpisu tedy nelze text číst izolovaně, ale je třeba jej číst v kontextu dalších platných právních předpisů, judikatury, převažujícího ideologického uvažování nebo obecně uznávaných definic jednotlivých právních konceptů. I v kontextu právních textů (a nebo právě v kontextu právních textů) lze tedy Barthesovými slovy tvrdit, že text je „vícedimenzionálním prostorem, ve kterém se nejrůznější texty, z nichž žádný není původní, míchají a střetávají.“⁴⁸ Vzhledem k rostoucí komplexnosti právního systému a vzájemných souvislostí jednotlivých právních textů rostou nároky na onoho předpokládaného čtenáře, který je schopen porozumět textu v jeho celistvosti.

Realita komplexity a srozumitelnosti právních textů poukazuje na fakt, že normální občan s průměrnými jazykovými a kulturními znalostmi není schopen právním textům porozumět dokonale. V komunikaci mezi zákonodárcem a adresátem dochází k chybám.⁴⁹

Pro právní texty tedy podle výše naznačené klasifikace platí, že z velké své části nejsou adekvátní úmyslům zákonodárce, protože

1. i zákonodárce je jen člověk (nebo skupina lidí) a při tvorbě textu může chybovat;

⁴⁵ Viz White, J. B., op. cit., s. 435.

⁴⁶ Pro více informací o problematice právního jazyka a jeho srozumitelnosti pro běžného čtenáře viz např. Tiersma, P. M. *Legal Language*. Chicago and London: The University of Chicago Press, 1999.

⁴⁷ Podobnou linii uvažování užívá například Cao, D.: *Translating Law*. Clevedon: Multilingual Matters, 2007, s. 17.

⁴⁸ Viz Barthes, R. op. cit., s. 146.

⁴⁹ Viz např. nejrůznější hnutí *plain language* v anglosaské právní kultuře, Tiersma, P. M. op. cit., atd).

2. ke komunikaci svého záměru používá *text*, tedy médium, o němž již bylo mnoho řečeno, a který podléhá interpretaci jiných subjektů. Tyto subjekty podle teorií, které byly naznačeny výše a ke kterým se přiklání i autorka tohoto článku, jsou onou instancí, ve kterých dává text smysl;⁵⁰
3. právní texty konstituují svého ideálního čtenáře. Je bohužel smutnou pravdou, že regulace zamýšlená pro „normálního občana“ není ve skutečnosti „normálnímu občanovi“ přístupná. Proč tomu tak je, a zdali se jedná čistě otázkou právního jazyka (tedy pojmosloví a větné skladby a členění) a nebo i dostupnosti a prostředků komunikace práva adresátovi je jiný problém, který jde nad rámec tématu tohoto článku.⁵¹

Whiteova konstrukce předpokládaného čtenáře je tak konstrukcí ideálního čtenáře daného textu, ve kterém veškerá specifika textu i kulturních a společenských okolností vymezují význam textu.

Čtení a interpretace textu – jako oboustranná interakce/výměna mezi textem a realitou – nachází svého prostředníka ve formě interpreta: Interpret jako jednotka společenského systému svým chápáním promítá do textu změny v chápání některých konceptů i obecné hodnotové směřování společnosti. Při čtení právních textů jsou tedy na čtenáře kladeny určité nároky:⁵² komplexita jazyka právních textů nemusí být neopodstatněná a porozumění právnímu jazyku může vyžadovat specifické znalosti a schopnosti vžít se do role onoho právního „textem předpokládaného a konstituovaného čtenáře.“ Vědomí toho, že se jedná o konstrukci ideálního čtenáře.“ Vědomí toho, že se jedná o konstrukci ideálního čtenáře.“ Vědomí toho, že se jedná o konstrukci ideálního čtenáře. Vědomí toho, že se jedná o konstrukci ideálního čtenáře. Vědomí toho, že se jedná o konstrukci ideálního čtenáře. Vědomí toho, že se jedná o konstrukci ideálního čtenáře.

V linii Whiteova uvažování by bylo možné uzavřít tak, že u právního textu, díky jeho určité fyzické trvanlivosti, se vlastně očekává, že v jeho chápání bude docházet ke změnám a osoba interpreta je tím, kdo do právního textu tyto změny promítá.

⁵⁰ Porozumění textu je tak ovlivněno předporozuměním individuálního interpretujícího subjektu. Více viz např. Gadamer, H. G., op. cit.

⁵¹ Více viz například Tiersma, P. M. *Parchment, Paper, Pixels. Law and the Technologies of Communication*. Chicago and London: The University of Chicago Press, 2010 nebo Susskind, R. *End of Lawyers?* Oxford: OUP, 2008.

⁵² Přílišná uživatelská příjemnost může mít za následek informační ztrátu textu. Pro více informací k tomuto tématu viz například Myška, M., Smejkalová, T., Šavelka, J., Škop, M. *Creative Commons and Grand Challenge to make legal language simple*. Zatím nepublikovaný rukopis. Příspěvek na toto téma byl autory přednesen na workshopu AICOL při IVR 2011 ve Frankfurtu.

5.3 Smysl textu zákona – *ratio legis*

Rekonstruovat skutečnou původní intenci autora právního předpisu je nemožné, protože by se jednalo o konstrukci fikce, vydávanou za skutečnost. Pojem „racionálního zákonodárce“ (tak, jak ho například chápe český Ústavní soud) tento problém řeší tak, že rovnou konstruuje fiktivního autora – hledáním úmyslu takového racionálního zákonodárce se pak má zato, že jde o snahu postihnout smysl právní úpravy. Cesta, kterou nabízí White je stále cestou tázání se po účelu/smyslu textu, ale vyhýbá se problémům, které mohou nastat za situace, kdy se interpret snaží konstruovat úmysl (a nebo i osobnost) autora. Základem zůstává text, mění se pouze východisko interpreta: ten neinterpretuje text sám za sebe, ale v relevantních kontextech. Snaží se postihnout roli „ideálního čtenáře“ daného textu, staví se do role toho, v němž se text stává jednotou a získává svůj smysl.

Teleologický výklad je jako proces porozumění smyslu textu založen právě na dialogu mezi interpretem a textem. Aharon Barak při vysvětlování podstaty teleologického výkladu uvádí, že „interpret propojuje své moderní chápání textu s tím, které se nachází v jádru textu samotného. (...) Je třeba odstranit bariéru mezi interpretem a textem, aby bylo možné se volně pohybovat od textu k interpretovi a zpět.“⁵³

Teleologický výklad se snaží hledat smysl textu zákona tady a teď a jeho význam a důsledky pro společenskou situaci tady a teď. Někdy bude toto hledání zahrnovat i dohady o úmyslu zákonodárce.⁵⁴ Teleologický výklad je výkladem mnohem širším než je výklad historický – úmysl zákonodárce nikdy není konečným způsobem, jak vymezit význam textu zákona. Pro toho, kdo aplikuje zákon „není rozhodné, co zákonodárce chtěl vyjádřit, ale to, co vyjádřil, tj. to, co lze ze slov zákona vyčíst.“⁵⁵

6. Závěr

V teoretickém myšlení 20. století dochází k (mnohdy záměrnému) prolínání mezi filosofií, krásnou literaturou, literární a právní teorií. Podobně jako se 19. století pokusilo zabít Boha, tak se 20. století (s rozvojem lingvistiky, ruského formalismu atd.) pokusilo zabít au-

tora, jakožto zbožštělé zosobnění konečného významu svého stvoření – textu.⁵⁶

Když oddělíme text od jeho autora a vyloučíme možnost, že autor je konečnou interpretační/výkladovou instancí svého díla, získáme tak zcela nový prostor, ve kterém se bude možné pohybovat. Text napsaný v 15. století tak může nabývat zcela nových, autorem nezamýšlených významů a může obohatit i čtenáře 21. století, který nemá o století patnáctém ani ponětí. Získáme nové možnosti, když si položíme otázku „co tento konkrétní text říká teď a tomuto čtenáři?“.

Tento vývoj se nevyhnul ani právní hermeneutice a tak můžeme podobnou situaci vysledovat i v právní interpretaci při používání teleologické metody výkladu. Nezajímá nás pouze to, co tím kterým textem chtěl říci zákonodárce, co konkrétního zamýšlel, ale snažíme se zjistit, jak (a zda-li ještě pořád) zkoumaný právní předpis funguje v současné společnosti, za současné politické a společenské situace. Statická podoba právního textu nachází své významy prostřednictvím subjektů – interpretů, kteří mohou texty díky svému společenskému a ideologickému předporozumění přizpůsobovat měnícím se společenským okolnostem a vývoji.

Právní hermeneutika se nevyvíjí mimo kontext dobových filosofických směrů nebo hermeneutiky obecné. Přijetí nebo odmítnutí některých metod právního výkladu souvisí s vývojem v chápání porozumění textům obecně. V současnosti lze v právní hermeneutice (v českém kontextu pak především ve výkladech poskytovaných českými nejvyššími soudními institucemi) vysledovat určitý obrat ve prospěch teleologické nebo účelové (*purposive*) metody výkladu, která se klade důraz na smysl a účel právního textu tady a teď.

Autorka se přiklání k závěrům obecné hermeneutiky naznačené Gadamerem⁵⁷ a zrcadlí se v literární hermeneutice například jako odmítnutí psychologizujícího zájmu o osobnost autora a příklon k textu, respektive k interpretovi a jeho předporozumění. Ztotožňuje se i s Pokorného varováním, podle kterého si interpret jakéhokoli textu musí být vědom, že text má vždy „nadbytek významu“ v tom smyslu, že novým interpretem a jeho jedinečným předporozuměním a novými historicko-kulturními okolnostmi může text nabývat i takových významů, které jeho autor nezamýšlel.

„Smrt autora“ v literárním kontextu, stejně jako teleologická metoda výkladu v právním kontextu odmítá úmysl autora jako konečnou determinantu významu textu.

„Smrt autora“ ale není konečnou odpovědí. I v rámci literární teorie mají někteří autoři za to, že se nejedná ani tak o teorii, která by nám prozradila něco textu, jako spíše o metodologické stanovisko interpreta. Jako tako-

⁵³ Barak, A. *Purposive Interpretation in Law*. [Transl. from the Hebrew by Sari Bashi]. Princeton and Oxford: Princeton University Press, 2005, s. 230.

⁵⁴ Viz například relativně širokou definici teleologického výkladu v Harvánek, J. a kol. *Teorie práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, s. 377.

⁵⁵ Viz Knapp, V. *Teorie práva*. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 171.

⁵⁶ Nakolik se mu to podařilo nebo nepodařilo je ovšem téma k další diskusi.

⁵⁷ Viz Gadamer, H. G., op. cit.

vé nám tedy poskytuje metodologickou nápovědu, jak je také možné zacházet s texty, a to nejen literárními, ale i právními.

Resumé

Tento text se zaměřuje na problematiku výkladu textů, konkrétně na vztah osoby autora, jeho záměru a textu, který vytvořil. Vychází především z literárně-teoretických přístupů, konkrétně pak ze stěžejního textu „Smrt autora“ Rolanda Barthesa a v linii jeho argumentace diskutuje i další související přístupy. Tyto literárně-teoretické přístupy jsou posléze diskutovány ve světle výkladu právních textů; některé poznatky jsou následně vztaheny k problematice teleologické metody výkladu právních textů.

Summary

This paper focuses on the issue of interpretation of texts, in particular on the relationship between the personality and intent of the author and his/her text. It makes use of various literary theories, especially of the seminal piece of writing in this context: *The Death of the Author* by Roland Barthes. The paper follows his line of argumentation and subsequently addresses also related approaches. The findings are further discussed in relation to the interpretation of legal texts, in particular the issue of purposive interpretation in law.